

AKADEMIKAS PROFESORIUS KAZIMIERAS BARŠAUSKAS (1904–1964)

Kazimieras Baršauskas gimė 1904 metų gegužės mėn. 13 dieną Vilkaviškio apskrities Gižų kaime. 1925 m., baigęs Marijampolės gimnaziją, pradėjo studijuoti Lietuvos Universiteto (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitetas) Matematikos-gamtos fakulteto Matematikos-fizikos skyriuje.

Po ketverių studijų metų 1929 m. Kazimieras Baršauskas apgina diplominį darbą „Šilumos laidumas“, kurį rengdamas, pagamina eksperimentinę įrangą šilumos laidumui matuoti. Įranga buvo paprasta ir pakankamai tiksli, todėl dar ilgai (per 70 metų) buvo naudojama bendrosios fizikos laboratorijoje. Apgynęs diplominį darbą, bet dar nebaigęs universiteto (liko išlaikyti keletą egzaminų), K. Baršauskas priimamas dirbti į Fizikos katedrą jaunesnioju laborantu. 1929–1930 m. jis baigė laikyti visus privalomus egzaminus ir Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos-gamtos fakulteto taryba jam išdavė universiteto baigimo diplomą. Studijas K. Baršauskas baigė pakankamai gerais pažymiais per palyginti trumpą laiką.

Pagal to meto įstatymus, po studijų K. Baršauskas vienerius metus tarnavo Lietuvos kariuomenėje, kur įgijo leitenanto laipsnį. Po karinės tarnybos jis grįžta dirbti į fizikos katedrą pradžioje jaunesnioju, o po metų – jau vyresnioju laborantu. 1933 m. susidomi kosminiais spinduliais. Ši tyrimų sritis Lietuvos fizikams buvo pakankamai gerai pažįstama: dar 1926 m. prof. K. Šliūpas žurnale „Kosmos“ atspausdino straipsnį „Kosminiai spinduliai“. 1912 m. austrų fiziko V. Hess'o atrasti kosminiai spinduliai (už tą atradimą 1936 m. jam paskirta Nobelio premija), kurių prigimtis ir savybės tuo metu buvo nežinomos, savo paslaptingu žavėjo daugelį fizikų. Iš tikrųjų, vėliau paaiškėjo, kad tų spindulių tyrimai buvo svarbūs daugeliu aspektu.

1934–1935 m. K. Baršauskas pasigamina Geigerio skaitiklį ir pirmasis Lietuvoje pradeda tirti kosminius spindulius. 1935 m. žurnale „Gamta“ atspausdina savo pirmąjį straipsnį „Skaitikliai kosminiams spinduliams, fotonams ir radioaktyvumui tirti“. 1936 m. fizikos katedros vedėjas prof. I. Končius išsirūpina, kad K. Baršauskas vieneriems metams galėtų išvykti stažuotis į Vokietiją, Šarlotenburgo aukštąją mokyklą Berlyne pas patį profesorių Hansą Geigerį. Tie darbo metai K. Baršauskui buvo labai produktyvūs. Stažuodamasis Vokietijoje, jis parengė straipsnį „Beitrag zur Energieverteilung im kosmischen Strahlenschauer“ („Pranešimai apie energijos pasiskirstymą kosminių spindulių liūtyse“) ir 1938 m. paskelbė viename autoritetingiausių to meto fizikos žurnalų „Zeitschrift für Physik“.

Sugrįžęs į Lietuvą ir atlikęs papildomus eksperimentus Kaune, K. Baršauskas parašo mokslų daktaro disertaciją, kurią 1938 m. apgina Matematikos-gamtos fakulteto mokslų taryboje. Tai buvo pirmoji fizikos mokslų daktaro disertacija, apginta Lietuvoje.

1939 m. K. Baršauskas kartu su tuometiniu Fizikos katedros vedėju prof. I. Končiumi organizuoja ekspediciją po Lietuvą, kurios metu tiria žemės radioaktyvumą. Skirtingose Lietuvos vietose jie atliko 260 žemės radioaktyvumo matavimų, nuvažiuodami 2347 kilometrus. Gaila, kad tie rezultatai nebuvo paskelbti.

1939–1950 m. Lietuvai, tuo pačiu ir Vytauto Didžiojo universitetui, buvo dramatiški ir lemtingi. 1940 m. Matematikos-gamtos fakultetas perkeliamas į Vilniaus universitetą, kur išvyksta ir kai kurie Fizikos katedros dėstytojai. Kaune pasilieka tuometinis Fizikos katedros vedėjas I. Končius, asistentas K. Baršauskas bei visas pagalbinių personalas, čia paliekama ir visa Fizikos katedros laboratorinė bei demonstracinė įranga. Pasikeitus politinei situacijai Lietuvoje, prof. I. Končius nepatvirtinamas katedros vedėju, o Fizikos katedros vedėju-profesoriumi paskiriamas jaunasios jos dėstytojas K. Baršauskas. Lietuvą okupavus Vokietijai, katedrai vadovauti vėl sugrįžo per stebuklą išsigelbėjęs profesorius I. Končius, o K. Baršauskas tampa docentu. 1943 m. kovo 17 d. Vokietija oficialiai sustabdė paskaitas Lietuvos universitetuose, tačiau dėstytojų neatleido, jie privalėjo dirbti mokslinį darbą. Kad studijos nenutrūktų, K. Baršauskas, naudodamasis 1941 m. įkurto vakarinio Suaugusiųjų instituto priedanga, organizuoja kursus technikams, kuriuose faktiškai dėstomos pirmo kurso universitetinės disciplinos.

Pokario metais profesorius I. Končiui pasitraukus į Vakarų, Fizikos katedros vedėju 1944 m. vėl paskiriamas K. Baršauskas. 1945 m. Valstybinei atestacinei komisijai Maskvoje jis pateikia savo atnaujintą fizikos-matematikos mokslų daktaro (dabar tai atitiktų habilituoto daktaro) disertaciją, ir 1946 m. pirmasis iš Lietuvos fizikų tampa mokslų daktaru, turinčiu ir profesoriaus vardą. Nors laikai neramūs ir neaiškūs, profesorius intensyviai dirba, 1946 m. išleidžia studiją „Kosminiai spinduliai“, rašo fizikos vadovėlius studentams ir moksleiviams. Nuo 1947 m. K. Baršauskas greta mokslinės veiklos imasi ir administracinio darbo: dirba Technologijos fakulteto dekanu, o šį reorganizavus į Cheminės technologijos, Mechanikos ir Elektrotechnikos fakultetus, tampa pastarojo dekanu.

1950 m. rudenį Kauno universitetas skyla į dvi savarankiškas aukštąsias mokyklas – Kauno politechnikos ir Kauno medicinos institutus. K. Baršauskas paskiriamas Kauno politechnikos instituto direktoriumi, vėliau – rektoriumi. Čia rektoriumi ir fizikos katedros vedėju jis dirba iki pat savo ankstyvos mirties 1964 m.

1950–1964 metai K. Baršauskui, kaip administratoriui ir mokslo organizatoriui, buvo labai sėkmingi. Jis toliau domėjosi kosminiais spinduliais, ieškojo naujų jų tyrimų kryptų. Jam vadovaujant Kaune buvo pradėtos nagrinėti kitos aktualios fizikos sritys: kietųjų kūnų fizika, ultragarso fizika ir technika, branduolinis magnetinis rezonansas. Tam darbui jis subūrė nemažus kolektyvus. Minėtos mokslo kryptys sėkmingai plėtojamos Kauno technologijos universitete ir dabar. K. Baršauskas daug laiko skyrė darbui su jaunais mokslininkais ir dėstytojais, buvo 15 daktarinių (kandidatinių) disertacijų mokslinis vadovas, 36 disertacijų oponentas. 1956 m. profesorius K. Baršauskas išrenkamas Lietuvos mokslų akademijos tikroju nariu – akademiku. Jau po mirties, 1969 m., už darbus ultragarso srityje K. Baršauskui paskirta Lietuvos valstybinė mokslo premija.

Kita itin sėkminga profesoriaus veiklos sritis – aukštojo mokslo Lietuvoje organizavimas. Vadovaujant K. Baršauskui, Kauno politechnikos institutas tapo viena populiariausių aukštųjų mokyklų Lietuvoje, kurioje parengta per 7000 inžinierių, įnešusių svarų indėlį į Lietuvos pramonės, mokslo, kultūros plėtrą, buvo pradėta instituto akademinio miestelio statyba. Didelėmis rektoriaus K. Baršausko pastangomis buvo įkurti instituto filialai Vilniuje, Šiauliuose, Klaipėdoje, Panevėžyje. Vėliau Vilniuje, Šiauliuose ir Klaipėdoje įkurti savarankiški universitetai.

Kazimieras Baršauskas labai rūpinosi fizikos, kaip vienos iš svarbiausių disciplinų inžinieriams, dėstyimu universitete bei vidurinėje mokykloje. Pirmuosius vadovėlius išleidęs dar nepriklausomoje Lietuvoje, šį darbą ypač suintensyvino pokario metais. Išstisus moksleivių ir studentų kartos mokėsi iš jo parašytų knygų. Visą gyvenimą K. Baršauskas populiarino fizikos, techninių mokslų žinias: parašė daug straipsnių, aktyviai dalyvavo Lietuvos fizikų draugijos veikloje, buvo žurnalo „Lietuvos fizikos rinkinys“ redkolegijos narys, vienas iš „Žinijos“ draugijos steigėjų.

Profesorius K. Baršauskas buvo tikrai neeilinė asmenybė, savo optimizmu bei paprastumu pelnusi jį pažinojusių žmonių meilę ir nuoširdžią pagarbą.

Akademikas profesorius K. Baršauskas mirė 1964 m. gegužės 24 d. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse Kaune.

J. Dudonis

Kauno technologijos universitetas

ACADEMICIAN PROFESSOR KAZIMIERAS BARŠAUSKAS (1904–1964)

Kazimieras Baršauskas was born on 13 May 1904, in the Gižai village near Vilkaviškis, Lithuania. After finishing the Marijampolė gymnasium in 1925, K. Baršauskas began studying physics in the Department of Mathematics & Nature at the Lithuanian University in Kaunas (later renamed into Vytautas Magnus University).

After graduating from the university and completing military service, K. Baršauskas started his scientific career as a junior demonstrator and later as an assistant at the Physics Department. In 1933 he became interested in cosmic rays. In 1936 he spent a time working upon this problem under the leadership of Professor H. Geiger at the Physics Institute of the Higher Technical School Scharlotenburg in Berlin. He summarized the results of this investigation in the article “Reports about energy distribution in the showers of cosmic rays” published in 1938 in “Zeitschrift für Physik,” one of the most prestigious physical journals at that time. Later that year, having completed additional experiments in Kaunas, he defended a doctoral thesis *cum laude* (with honour) at the Vytautas Magnus University. Subsequently Professor K. Baršauskas directed the studies of cosmic rays in Lithuania all way long up to the end of sixties.

In the university, K. Baršauskas was appointed to the position of a docent in 1940, and later he got a chair as a Professor of the Physics Department. He became a dean at the Department of Technology after the World War II. When this department was divided in three, Professor K. Baršauskas took the position of a dean in the newly created Electrical Engineering Department. In 1950, Kaunas University was reorganized into two independent higher educational institutions, and Kazimieras Baršauskas was appointed a Rector in one of them, Kaunas Polytechnic Institute (presently Kaunas University of Technology). Kaunas Polytechnic Institute became one of the most popular higher educational institutions in Lithuania just under the leadership of Professor Kazimieras Baršauskas. More than 7000 engineers, making substantial contribution into Lithuanian industrial, scientific, and cultural life, is an evidence.

Professor K. Baršauskas further extended research work to many topical directions in physics, such as solid state physics, ultrasound physics and technology, nuclear magnetic resonance. He created numerous groups of scientists, supervised preparation of 15 doctoral theses, and was an opponent of another 36 theses. In 1956, Lithuanian Academy of Sciences elected Prof. Kazimieras Baršauskas its full member in the field of physical science.

Kazimieras Baršauskas always cared very much about spreading more widely the knowledge of physics and improving physical education, not only at the university level but also in secondary schools. He issued his first textbooks in the independent Lithuania before the World War II, and even intensified these activities in the post-war years. Many school generations have studied from the textbooks written by K. Baršauskas and his colleagues. He authored many physical articles in popular press and was an active member of the Lithuanian Physical Society, a member of the editorial board of “Lietuvos fizikos rinkinys” (presently “Lithuanian Journal of Physics”), one of the founders of the “Žinija” (“Knowledge”) association.

Professor K. Baršauskas died in Kaunas in 1964.

J. Dudonis

Kaunas University of Technology